

TẬP SAN NGHIÊN CỨU VĂN SỬ ĐỊA VÀ TẠP CHÍ NGHIÊN CỨU LỊCH SỬ TRONG QUÁ TRÌNH 70 NĂM XÂY DỰNG VÀ PHÁT TRIỂN CỦA VIỆN SỬ HỌC

VÕ KIM CƯỜNG*

Để giáo dục tinh thần yêu nước cho toàn thể nhân dân, phát huy truyền thống vẻ vang của dân tộc, động viên toàn dân đoàn kết trong cuộc đấu tranh chống thực dân Pháp, giành độc lập cho đất nước, năm 1941, Lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đã viết tác phẩm “*Lịch sử nước ta*”.

Với tinh thần “*Dân ta phải biết sử ta, Cho tường gốc tích nước nhà Việt Nam*”, ngay sau khi Cách mạng tháng Tám 1945 thành công, đầu cả nước đang trong cuộc trường kỳ kháng chiến chống thực dân Pháp, nhưng Đảng và Chính phủ cũng đã chú ý đến công tác nghiên cứu và phổ biến, giảng dạy lịch sử và coi công tác đó có tầm quan trọng đặc biệt đối với sự nghiệp kháng chiến và kiến quốc.

Ngày 2 - 12 - 1953, Ban Chấp hành Trung ương Đảng Lao động Việt Nam (nay là Đảng Cộng sản Việt Nam) đã ra Quyết định số 34/QN/TƯ về việc thành lập *Ban nghiên cứu Lịch sử, Địa lý, Văn học* (gọi tắt là *Ban Nghiên cứu Sử Địa Văn*); Đến tháng 10-1954 đổi tên thành *Ban nghiên cứu Văn học, Lịch sử, Địa lý* (gọi tắt là *Ban Nghiên cứu Văn Sử Địa*) (1). Tiếp sau việc thành lập *Ban Nghiên cứu Sử Địa Văn*, để tăng cường công tác phổ biến kiến thức khoa học

xã hội, vào tháng 6-1954 tại Chiến khu Tân Trào (Tuyên Quang), Tập san *Nghiên cứu Sử ký - Địa lý - Văn học (Sử Địa Văn)*, cơ quan ngôn luận đầu tiên của giới khoa học xã hội chính thức ra mắt độc giả. Đến số 2 của Tập san thì tên gọi này được rút gọn lại thành Tập san *Sử Địa Văn* và từ số 3 trở đi, để thống nhất với tên gọi của cơ quan chủ quản sau khi thay đổi, Tập san được mang tên mới là Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa*. Nhiệm vụ chính của *Ban Nghiên cứu Văn Sử Địa* cũng như của Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* (Tập san) trong thời gian đầu đã được xác định là: “Sưu tầm và nghiên cứu những tài liệu về lịch sử, địa lý, văn học Việt Nam và biên soạn những tài liệu về sử học, địa lý và văn học Việt Nam; Nghiên cứu và giới thiệu lịch sử, địa lý và văn học nước bạn” (2).

Với mục tiêu đó, Tập san đã nhanh chóng triển khai nhiệm vụ của mình đúng với chức năng của một cơ quan ngôn luận của giới khoa học xã hội của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa. Những công trình đầu tiên của nền sử học cách mạng nói riêng, của giới khoa học xã hội Việt Nam nói chung được công bố trên Tập san đã gây được sự chú ý của đông đảo bạn đọc. Những

*PGS.TS. Viện Sử học, Viện Hàn lâm KHXH Việt Nam

công trình này đã góp phần đóng vai trò nền tảng cho việc xây dựng và phát triển một nền sử học Việt Nam mới theo đúng đường lối và quan điểm của Đảng, thể hiện rõ tính chất *dân tộc, khoa học* và *đại chúng* như “*Đề cương văn hóa Việt Nam*” (1943) đã đề ra. Điều này được khẳng định ngay từ đầu, khi Tập san *Nghiên cứu Sử Địa Văn* ra số chuyên san đầu tiên “*Khoa học lịch sử và công tác cách mạng*” (số 1, tháng 6-1954): “Khoa học lịch sử là khoa học nghiên cứu sự phát triển của xã hội... Nghiên cứu khoa học lịch sử chính là để có phương hướng hành động, để giải quyết những vấn đề cách mạng cụ thể. Khoa học lịch sử chính là khoa học hành động, khoa học chiến đấu, khoa học cách mạng” (3). Để cụ thể hóa nhiệm vụ của mình, Tập san đã đưa ra thông báo: “Biên soạn và xuất bản Tập san Nghiên cứu Sử Địa Văn, mục đích của chúng tôi là muốn dùng Tập san làm một phương tiện học hỏi, thảo luận, trao đổi ý kiến giữa Ban (Nghiên cứu Sử Địa Văn) và các cộng tác viên cùng bạn đọc” (4).

Từ xuất phát điểm đó, trong những số ra đầu tiên, Tập san đã công bố một số lượng lớn các công trình nghiên cứu của các nhà sử học trong và ngoài nước về nhiều vấn đề khác nhau, từ vấn đề lý luận, phương pháp luận đến các vấn đề cụ thể của lịch sử đất nước qua các thời kỳ. Đồng thời, qua việc xuất bản các số đầu tiên này, Tập san cũng đã tập hợp được một lực lượng các học giả, cán bộ nghiên cứu lịch sử, văn học không chỉ ở trong căn cứ địa ở Việt Bắc, mà cả từ khu III, Khu IV, Khu học xá ở Trung Quốc với những tên tuổi nổi tiếng trong giới học thuật lúc bấy giờ như: Trần Huy Liệu, Tôn Quang Phiệt, Đào Duy Anh, Minh Tranh, Trần Đức Thảo, Vũ Ngọc Phan, Nguyễn Đồng Chi, Trần Văn Giáp, Hoa Bằng, Văn Tân, Trần Thanh Mai, Ngô Quân Miện, Hướng Tân,

Trương Chính, Lê Trọng Khánh, Nguyễn Lương Bích, Nguyễn Hồng Phong, Hoàng Ngọc Phách, Văn Tạo, Nguyễn Công Bình, Tôn Quang Phiệt, Phan Gia Bền, Nguyễn Khắc Dạm, Thành Thế Vỹ

Sau khi Hiệp định Giơnevơ được ký kết (1954), cùng với các cơ quan của Đảng và Chính phủ, *Ban Văn Sử Địa* trở về Thủ đô Hà Nội với nhiệm vụ tiếp quản các cơ sở nghiên cứu lịch sử, văn học, địa lý cùng các bảo tàng. Trong thời gian đầu sau khi trở về Hà Nội, Tập san đã liên tục công bố nhiều luận văn của các nhà nghiên cứu về các vấn đề cấp thiết đang được đặt ra lúc bấy giờ đối với công tác nghiên cứu và phổ biến tri thức lịch sử dân tộc và thế giới.

Ngày 4 - 3 - 1959, Chủ tịch nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa đã ban hành Sắc lệnh số 16/6-SL về việc thành lập *Ủy ban Khoa học Nhà nước* - tổ chức nghiên cứu và quản lý khoa học chung trực thuộc Hội đồng Chính phủ. Với phương châm: “Nhiệm vụ của khoa học Việt Nam là phải phục vụ các nhiệm vụ chung của cách mạng Việt Nam” (5), *Ủy ban Khoa học Nhà nước* có *Ban Khoa học xã hội* và *Ban Khoa học tự nhiên*. Từ thời điểm này, Ban Nghiên cứu Văn học, Lịch sử, Địa lý được chuyển từ Bộ Giáo dục sang Ủy ban Khoa học Nhà nước. Mặc dù đến ngày 6 - 2 - 1960, Thủ tướng Chính phủ nước Việt Nam DCHH mới ra Quyết định thành lập các Viện nghiên cứu khoa học chuyên ngành (Sử học, Văn học), nhưng ngay khi Ban Nghiên cứu Văn Sử Địa được chuyển sang Ủy ban Khoa học Nhà nước thì tiến trình thành lập các Viện Sử học, Viện Văn học... cũng đã được khởi động. Chính vì vậy vào tháng 3-1959, để phục vụ kịp thời yêu cầu của thực tiễn đất nước trong giai đoạn mới, cũng như đáp ứng nhu cầu tăng cường phát triển và mở rộng vai trò của khoa học xã hội, trên cơ sở

nền tảng của Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa*, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* và Tạp chí *Nghiên cứu Văn học* chính thức bắt đầu ra mắt bạn đọc. Sự xuất hiện của hai tờ tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* và *Nghiên cứu Văn học* vào đầu năm 1959 đã ghi dấu mốc hoàn thành sứ mệnh lịch sử của Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* - tờ Tạp san nghiên cứu khoa học xã hội chuyên ngành đầu tiên của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa.

Sự ra đời của Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* chính là sự nối tiếp sự nghiệp của Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa*. Trong Lời tựa của Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* cùng bạn đọc ở số 1 -1959, đã nhấn mạnh: "Tạp san *Nghiên cứu Lịch sử* là kế thừa Tạp san *Văn Sử Địa* ngày trước... Việc chuyển biến về danh nghĩa cũng như về hình thức này là một tất yếu, đánh dấu sự trưởng thành và phân hóa của các bộ môn khoa học, của các người công tác khoa học" (6).

Như vậy, nếu kể từ ngày Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* ra đời đến nay (năm 2023), Tạp chí đã có gần 70 năm xuất hiện trên diễn đàn báo chí Việt Nam với tư cách là một tờ tạp chí nghiên cứu khoa học chuyên ngành lịch sử, là cơ quan ngôn luận của giới sử học Việt Nam. Trong Quyết định số 258/QĐ-KHXXH của Chủ tịch Viện Hàn lâm Khoa học Xã hội Việt Nam ngày 27-12-2013 về việc Quy định chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn và cơ cấu tổ chức của Viện Sử học có ghi rõ: "Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* là cơ quan ngôn luận của Viện Sử học; là diễn đàn khoa học của ngành và của bạn đọc quan tâm đến lịch sử. Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* được tổ chức và hoạt động theo Giấy phép hoạt động Báo chí, Luật Báo chí, các văn bản pháp quy khác về báo chí và Quy chế về tổ chức và hoạt động của các Tạp chí thuộc Viện Hàn lâm Khoa học Xã hội Việt Nam" (7).

Đối với một tạp chí khoa học chuyên ngành, thì 70 năm tồn tại là một khoảng thời gian thực sự đáng nể trọng, là một khoảng thời gian đảm bảo cho việc xây dựng, củng cố và phát triển cơ cấu tổ chức và hoạt động của một tờ báo, đảm bảo điều kiện để tích lũy, đúc rút kinh nghiệm về mặt chuyên môn cũng như về chức năng phục vụ xã hội. Ở Việt Nam, cùng với Tạp chí *Nghiên cứu Văn học*, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* đứng vào vị trí "lão làng" của loại hình tạp chí khoa học xã hội chuyên ngành.

Trong quá trình phát triển của mình, từ ngày ra đời đến nay, với sứ mệnh đã được giao phó, Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và nối tiếp là Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* luôn quán triệt quan điểm, đường lối của Đảng Cộng sản Việt Nam, vận dụng một cách nhuần nhuyễn lý luận Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh trong công tác nghiên cứu, phổ biến và giới thiệu lịch sử. Trên góc độ chuyên môn, Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* luôn tích cực hoàn thành các nhiệm vụ của mình, không để xảy ra sai sót về mặt lập trường, quan điểm chính trị, góp phần thực hiện thành công các nhiệm vụ khoa học mà Đảng và Nhà nước đã giao cho Viện Sử học nói riêng, cho khoa học xã hội Việt Nam nói chung. Đó là: "Nghiên cứu những vấn đề lịch sử và những bộ môn khác trong khoa học xã hội thuộc phạm trù lịch sử. Đối tượng phục vụ của nó là các nhà nghiên cứu, các giáo sư, sinh viên, cán bộ chính trị, giáo dục và tuyên huấn trong Quân đội Nhân dân; cộng vào đây là các nhà khoa học quốc tế, đặc biệt là các nước trong phe xã hội chủ nghĩa, muốn hiểu biết về Việt Nam qua các bộ môn khoa học xã hội" (8).

Thực hiện trọng trách được giao, từ số ra đầu tiên (số 1, tháng 6-1954) cho đến hết tháng 1-1959 đã có tổng số 48 số Tạp

san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* ra mắt bạn đọc, với gần 386 luận văn nghiên cứu đã được công bố. Nối tiếp Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa*, cho đến hết tháng 8-2023 Tập chí *Nghiên cứu Lịch sử* cũng đã có 568 số ra mắt bạn đọc, trong đó đã công bố khoảng 4.870 luận văn (9). Các bài viết trên Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tập chí *Nghiên cứu Lịch sử* đề cập đến nhiều vấn đề lịch sử khác nhau, về nhiều thời kỳ lịch sử khác nhau, lĩnh vực khác nhau và liên quan đến nhiều khu vực, địa phương, vùng miền của đất nước và các nước trên thế giới. Đây là chưa tính tới một số lượng lớn các loại hình thông tin sử học, giới thiệu về hoạt động của giới sử học Việt Nam cũng như quốc tế để bạn đọc tham khảo.

Sự đa dạng về vấn đề, về phạm vi, nội dung cũng như phương pháp tiếp cận của các bài viết trên Tập san và Tập chí đã làm nên giá trị khoa học cũng như sự đóng góp của tờ báo đối với Viện Sử học nói riêng, đối với khoa học xã hội nói chung. Trong số các luận văn đã được công bố trên Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tập chí *Nghiên cứu Lịch sử* có nhiều luận văn cùng khai thác một vấn đề nhưng dưới những khía cạnh khác nhau, bằng những nguồn tư liệu không giống nhau và trên các góc độ tiếp cận của riêng từng tác giả, chính vì vậy sẽ có những ý kiến/đánh giá không giống nhau về một sự kiện/nhân vật lịch sử cụ thể. Cũng có nhiều luận văn đề cập đến các vấn đề liên quan đến những chủ đề chính và có cả những vấn đề mà các tác giả có những nhận xét, đánh giá, nhận định trái ngược nhau với mục tiêu tranh luận nhằm đưa vấn đề nghiên cứu tiệm cận đến chân lý lịch sử khách quan.

Với phương hướng làm sâu sắc thêm, cụ thể hơn đối với từng vấn đề lịch sử, những luận văn đã công bố trên Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tập chí *Nghiên cứu Lịch sử* hàm chứa nhiều mảng vấn đề nghiên cứu, nhiều lĩnh vực chuyên sâu của sử học. Trước hết phải nói đến các luận văn nghiên cứu về các vấn đề về lý luận và phương pháp luận sử học. Đây là vấn đề được Viện Sử học quan tâm ngay từ những ngày đầu vừa mới thành lập Viện. Để nghiên cứu lịch sử một cách có hiệu quả nhất thì trước hết phải nắm vững phương pháp luận sử học. Chính vì thế, Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tập chí *Nghiên cứu Lịch sử*, nhất là trong giai đoạn đầu, đã thường xuyên đăng tải nhiều bài nghiên cứu về vấn đề lý luận và phương pháp luận sử học nhằm đáp ứng nhu cầu thực tiễn của công tác nghiên cứu, giảng dạy và phổ biến tri thức lịch sử. Ngay chính tên chuyên san “*Khoa học lịch sử và công tác cách mạng*” của Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa*, số 1, tháng 6-1954 cũng đã phản ánh rõ nét sự cần thiết và tầm quan trọng của vấn đề này. Những bài viết nổi bật về vấn đề lý luận và phương pháp luận sử học cơ bản là những bài làm rõ về tính Đảng, tính khoa học trong nghiên cứu lịch sử, phương pháp logic và phương pháp lịch sử, vấn đề phân kỳ lịch sử, vấn đề vai trò cá nhân trong lịch sử, vấn đề dân tộc trong lịch sử Việt Nam... Những bài viết về các vấn đề nói trên đã góp phần đáng kể vào việc trang bị những kiến thức về lý luận và phương pháp luận sử học theo quan điểm Mác-xít cho các nhà nghiên cứu cũng như những ai yêu thích lịch sử, nhất là trong giai đoạn đầu. Đối với giai đoạn sau khi đất nước được thống nhất, và nhất là sau khi Chiến tranh Lạnh kết thúc, thì những vấn đề lý luận và phương pháp luận

lại càng có tầm quan trọng đặc biệt; những phương pháp nghiên cứu khoa học mới, tư duy mới và cách tiếp cận mới là những vấn đề cấp thiết đã và đang được đặt ra. Trên một chừng mực nào đó, Tạp chí cũng đã có những cố gắng nhất định để làm tròn chức năng, nhiệm vụ của mình với mục tiêu phổ biến rộng rãi những xu hướng phát triển mới của khoa học lịch sử thế giới đối với độc giả, nhất là về các trường phái sử học của phương Tây.

Có thể nói hệ đề tài chính, tạo nên đặc trưng cơ bản và là phong cách của Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* trong suốt cả quá trình tồn tại của mình chính là những vấn đề về *Lịch sử Việt Nam*; mảng đề tài này chiếm phần chủ đạo các bài viết trong các số xuất bản của Tạp chí, đề cập đến những vấn đề cơ bản trong tiến trình dựng nước và giữ nước của dân tộc ở tất cả các thời kỳ: từ thời kỳ Hùng Vương, thời kỳ Bắc thuộc, thế kỷ X, thời Lý-Trần, các cuộc kháng chiến chống quân xâm lược phương Bắc, các triều đại quân chủ như thời Ngô vương, nhà Đinh, nhà Tiền Lê, Lý-Trần, nhà Hồ, thời Lê Sơ - nhà Mạc - Lê Trung hưng, vấn đề Trịnh-Nguyễn phân tranh, phong trào Tây Sơn, chúa Nguyễn và nhà Nguyễn, giai đoạn thực dân Pháp xâm lược và đô hộ Việt Nam, đến hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ, sự nghiệp xây dựng CNXH ở miền Bắc và cuộc đấu tranh thống nhất nước nhà, sự nghiệp bảo vệ Tổ quốc XHCN với hai cuộc chiến tranh bảo vệ biên giới Tây Nam và biên giới phía Bắc cũng như công cuộc bảo vệ chủ quyền biển đảo thiêng liêng, sự nghiệp xây dựng đất nước theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa, chủ động đẩy mạnh hội nhập quốc tế toàn diện trong thời điểm hiện nay. Và cũng phải khẳng định

đó chính là những nhiệm vụ nghiên cứu cơ bản của Viện Sử học trong suốt cả quá trình 70 năm xây dựng và phát triển.

Trong các nội dung về *Lịch sử Việt Nam* thì các bài viết liên quan đến *lịch sử Việt Nam Cổ - Trung đại* được công bố trên Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* đã tập trung giải quyết hàng loạt các vấn đề khoa học như: *Thời đại Hùng Vương trong lịch sử Việt Nam*; *Vấn đề hình thành dân tộc Việt Nam* (10); *Có hay không có chế độ chiếm hữu nô lệ trong lịch sử Việt Nam?*; *Vấn đề phương thức sản xuất châu Á*. Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* (trong thời kỳ đầu) đã đăng tải hàng loạt bài nghiên cứu, trao đổi ý kiến về vấn đề có hay không có chế độ chiếm hữu nô lệ ở nước ta? Và về *phương thức sản xuất châu Á* đã hiện diện như thế nào trong xã hội Việt Nam trong lịch sử? Xung quanh những vấn đề này, nhiều cuộc thảo luận khoa học đã được Viện Sử học đứng ra tổ chức, trên tinh thần khoa học, thẳng thắn và tôn trọng lẫn nhau, được Nhà nước khuyến khích và ủng hộ; Điển hình là cuộc hội thảo lần thứ I vào ngày 19-4-1960 đã có sự tham dự của Phó Thủ tướng Chính phủ Phạm Văn Đồng (11). Những kết quả của các cuộc hội thảo, tranh luận, trao đổi đã được công bố kịp thời trên các số ra của Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*. Việc mở ra diễn đàn trao đổi về các vấn đề học thuật trên Tạp chí đã tạo nên một bức tranh sinh động về học thuật, được dư luận của giới khoa học, của đông đảo những người yêu thích lịch sử quan tâm theo dõi và hoan nghênh; Kết quả những cuộc tranh luận trên Tạp chí đã đưa đến những ý kiến đánh giá thống nhất bước đầu về những nội dung cơ bản đặt ra đúng như nhận xét của Viện sỹ Trần Huy Liệu - Viện trưởng đầu tiên của Viện Sử học, người

chủ trì các cuộc hội thảo, trao đổi: “*Cuộc tọa đàm đã mang lại kết quả tốt*”.

Có thể nói, những vấn đề về lịch sử dân tộc trong giai đoạn hình thành và phát triển của chế độ quân chủ phong kiến được Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* khai thác tương đối thường xuyên và chú trọng một cách đặc biệt. Có thể thấy các bài viết liên quan đến vấn đề này được đăng tải gồm các hệ đề tài: *Nhà nước phong kiến Việt Nam; Xã hội Việt Nam thời phong kiến; Vấn đề phân kỳ lịch sử Việt Nam; Vấn đề ruộng đất, nông dân, nông thôn và phong trào nông dân trong lịch sử; Truyền thống yêu nước, chống xâm lược của dân tộc Việt Nam; Sự xuất hiện mầm mống chủ nghĩa tư bản ở Việt Nam; Các vấn đề kinh tế-xã hội Việt Nam thời phong kiến; Giai cấp công nhân; Giai cấp tư sản và tầng lớp tiểu tư sản, trí thức, phụ nữ, thanh niên ở Việt Nam qua các thời kỳ; Văn hoá, văn minh Việt Nam; Văn học; Địa lý học; Khảo cổ học; Dân tộc học; Nhân vật lịch sử; Lịch sử các tỉnh, thành phố Việt Nam...* Đặc biệt, nếu như trước đây nội dung các bài viết trên Tạp chí thông thường nghiêng về việc tìm hiểu các triều đại quân chủ trong lịch sử, thiên về các lĩnh vực chính trị-quân sự, lịch sử các cuộc kháng chiến chống xâm lược của nhân dân ta, thì sau khi miền Nam được giải phóng (1975), xuất hiện ngày càng nhiều các bài viết có nội dung nghiên cứu về các vấn đề kinh tế-xã hội, nhất là các vấn đề nông nghiệp, nông thôn, nông dân, cũng như những bài viết về xu hướng cải cách, canh tân đất nước, về các vấn đề văn hóa-xã hội, y tế, giáo dục-khoa cử, tôn giáo, tín ngưỡng...

Bên cạnh các số ra thường kỳ, Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* còn cho ra mắt bạn đọc rất nhiều số chuyên đề (cũng như tập

trung công bố một số bài viết cùng một vấn đề trong cùng một số ra) nhằm phục vụ những sự kiện lịch sử trọng đại hoặc giới thiệu những vấn đề còn ít xuất hiện trên các phương tiện truyền thông và sách báo. Có thể thấy các số chuyên/phụ san về những vấn đề liên quan đến Lịch sử Việt Nam Cổ-Trung đại đã được thực hiện như sau:

Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* có các số: “*Vấn đề ruộng đất trong lịch sử Việt Nam*” (số 2-1954); chuyên san về *Tây Sơn-Nguyễn Huệ* (số 14, tháng 2-1956); “*Thế Ngọc An Dương Vương*” (số 28, tháng 5-1957). Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* đã ra các số như: “*Nông nghiệp Việt Nam trong lịch sử*” (số 180, năm 1978); về “*Khởi nghĩa Tây Sơn*” (số 183 năm 1978); về *Nguyễn Trãi* (số 192 năm 1980); “*Kỷ niệm chiến thắng Bạch Đằng (1288-1988)*”, (số 3&4-1988); “*Kỷ niệm 200 năm chiến thắng Ngọc Hồi - Đống Đa (1789-1989)*”, (số 1-1989 và số 3&4-1989); “*Nhà Mạc*”, (số 6-1991); *Hồ Quý Ly và Nhà Hồ* (số 5 (264)-1992); *Nhà Nguyễn trong lịch sử nửa đầu thế kỷ XIX*” (số 6 (271), năm 1993). Ngoài ra, Tạp chí còn đăng tải hàng loạt bài viết về những chuyên đề riêng trên nhiều số liên tục như về *Nhà Hồ* (các số 6-1990, số 1-1991), về “*Vấn đề khai hoang trong lịch sử*” (số 3 (274)-1994), Tư liệu về *Bia Nghè Trường Giám* (trong các số từ năm 1978 đến 1985); về *Tiền cổ Việt Nam*, về tác phẩm sử học: *Đại Việt sử ký toàn thư*, về *Đạo Thiên chúa trong lịch sử dân tộc*

Trong những năm gần đây, vì nhiều nguyên nhân khác nhau cho nên Tạp chí ít tổ chức các số chuyên san, nhưng thay vào đó là tập trung công bố một số bài viết cùng khai thác một vấn đề trong cùng số ra. Ví dụ trong số 4 (552) - 2022 có các bài viết về *vấn đề Họ Khúc và thế kỷ X*, cũng trong năm này Tạp chí số 11 (559) - 2022 đã công

bố cục các bài viết về vấn đề giáo dục và khoa cử Nho học ở các địa phương

Những nội dung liên quan đến các vấn đề như đã nêu ở trên được công bố trên Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* đã làm dày thêm những công trình nghiên cứu chuyên sâu, đa dạng và phong phú hơn các lĩnh vực, các chuyên ngành, các vấn đề trong lịch sử đất nước Việt Nam từ cấp quốc gia cho đến các địa phương, vùng miền, góp phần phổ biến tri thức lịch sử, bổ sung những vấn đề còn thiếu hụt hoặc những vấn đề mà sử học thời kỳ trước có cách nhìn nhận chưa phù hợp với lập trường, quan điểm Mác-xít. Nội dung những vấn đề này trên Tạp chí góp phần tổng kết những kinh nghiệm quý báu của ông cha trong sự nghiệp dựng nước và giữ nước, góp phần bổ sung tư liệu vào nội dung những vấn đề, những sự kiện, nhân vật lịch sử còn thiếu hụt sử liệu hoặc là còn thiếu tính xác thực và khách quan. Dưới góc độ này, có thể nói rằng Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* đã góp một phần quan trọng trong công tác nghiên cứu và phổ biến tri thức lịch sử đối với đông đảo bạn đọc trong và ngoài nước, góp phần phục vụ trực tiếp cho sự nghiệp cách mạng của nhân dân ta trong từng giai đoạn lịch sử.

Lịch sử Việt Nam Cận-Hiện đại cũng là một trong các hệ đề tài cơ bản và tối quan trọng của Tạp chí, chính vì vậy đã luôn được chú trọng để khai thác; những bài viết liên quan đến lịch sử các giai đoạn này vừa mang ý nghĩa khoa học, ý nghĩa lý luận, vừa có giá trị thực tiễn đối với sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc hiện nay. Nếu tính riêng từng giai đoạn, thì thời *Cận đại* được các tác giả tập trung chú ý đến mọi góc độ của cuộc đấu tranh của nhân dân Việt Nam chống thực dân Pháp cũng như

chế độ thuộc địa của Pháp ở Việt Nam. Có thể nói, trên Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và nối tiếp là Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* có nhiều bài viết đã được công bố từ góc độ tổng quan của cuộc chiến đấu chống thực dân Pháp đến những cuộc khởi nghĩa của nhân dân ta ở từng địa phương, từ các nhân vật, sự kiện lịch sử cụ thể, chuyên biệt đến các phong trào phản kháng bất bạo lực... Có thể thấy trên Tạp chí những bài viết nghiêm túc và có chất lượng đề cập đến các nội dung, từ thực trạng bộ máy cai trị các cấp của Pháp ở Đông Dương, chế độ bóc lột của Pháp ở nông thôn cũng như tại các nông trường, nhà máy, hầm mỏ đến phong trào chống sưu thuế ở Trung Kỳ, hay các cuộc khởi nghĩa chống Pháp của nhân dân ta như khởi nghĩa Hương Sơn, Ba Đình, Bãi Sậy, Yên Thế cùng với hàng loạt bài viết giới thiệu về tài liệu tham khảo lịch sử cách mạng cận đại Việt Nam. Bức tranh toàn cảnh về cuộc đấu tranh chống thực dân Pháp xâm lược cũng như về bộ máy cai trị, thực trạng kinh tế, văn hóa-xã hội Việt Nam thời thuộc địa được tái hiện trên Tạp chí với nhiều gam màu, nhiều nét chấm phá, làm rõ thêm bức tranh toàn cảnh kinh tế-xã hội Việt Nam giai đoạn này, làm nổi bật được khí thế hào hùng, bất khuất và quật cường của một dân tộc với mục tiêu: "*Thà hy sinh tất cả chứ nhất định không chịu mất nước, không chịu làm nô lệ*".

Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* cũng còn công bố nhiều bài viết liên quan đến các vấn đề khác thuộc lịch sử Việt Nam Cận đại như: vấn đề ruộng đất và nông dân; giai cấp địa chủ-phong kiến; giai cấp công nhân và công đoàn; giai cấp tư sản dân tộc và tư sản mại bản; hệ thống chính quyền thuộc địa các cấp; giáo dục, y tế, tôn giáo-tín ngưỡng;

công thương nghiệp; tiểu thủ công nghiệp; chế độ khai thác và bóc lột thuộc địa của thực dân Pháp. Nhiều vấn đề được thể hiện dưới dạng chuyên đề hay được đăng tải thành từng nhóm, cụm bài trong nhiều số ra như vấn đề khai thác mỏ, vấn đề đồn điền, vấn đề bộ máy cai trị thực dân và phong kiến, vấn đề tôn giáo, giáo dục, y tế, báo chí. Bất luận cách tiếp cận như thế nào và dù trên nguồn cứ liệu nào chăng nữa nhưng nội dung của các luận văn về giai đoạn này đã góp phần vào việc nghiên cứu một cách sâu hơn, cụ thể hơn, tiếp cận đa chiều hơn về các đối tượng nghiên cứu là phong trào yêu nước chống Pháp, chế độ bóc lột thuộc địa của chủ nghĩa thực dân và xã hội Việt Nam thời thuộc địa. Những kết quả nghiên cứu về giai đoạn này được công bố trên Tạp chí đã góp một phần đắc lực vào việc nhìn nhận, đánh giá tổng kết một cách tổng thể về lịch sử Việt Nam giai đoạn bị thực dân Pháp đô hộ.

Việc công bố các công trình nghiên cứu về *Lịch sử Việt Nam Hiện đại* vừa mang ý nghĩa phục vụ chính trị vừa giải quyết các vấn đề mang tính khoa học mà yêu cầu của thực tiễn Cách mạng Việt Nam đòi hỏi. Những yêu cầu chính đặt ra cho công tác nghiên cứu và giới thiệu về *Lịch sử Việt Nam Hiện đại* là việc phải làm rõ những vấn đề liên quan đến Đảng Cộng sản, giai cấp công nhân Việt Nam, Cách mạng tháng Tám, quá trình nhân dân Việt Nam tiến hành hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ, tiến trình xây dựng Nhà nước Việt Nam mới, xây dựng chủ nghĩa xã hội trong thời kỳ trước 1975 và công cuộc Đổi mới, quá trình phát triển kinh tế-xã hội theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa và chủ động hội nhập quốc tế toàn diện hiện nay. Đây là những vấn đề cốt lõi mà Tạp chí, nhất là từ đầu thế kỷ

XXI đến nay đặt làm trọng tâm để đầu tư khai thác nhằm phục vụ bạn đọc. Trên Tạp chí, mỗi vấn đề nghiên cứu nói trên đều được thể hiện dưới những góc độ và phạm vi khác nhau. Ví dụ, các bài nghiên cứu về chủ đề Đảng Cộng sản thông thường được làm sáng tỏ quá trình ra đời, sự kiện thành lập Đảng, vai trò của Đảng đối với tiến trình cách mạng Việt Nam nói chung, chủ trương, chính sách và sự chỉ đạo trong từng giai đoạn cụ thể, đối với từng lĩnh vực cụ thể, từng vấn đề, thời điểm cụ thể. Tuy nhiên, mỗi một bài viết đều được tiếp cận dưới những góc độ khác nhau và bằng những cách đưa ra các đánh giá/quan điểm riêng của chính người viết. Ở đây không có sự trùng lặp, hoặc theo khuôn mẫu. Đặc biệt, Tạp chí trong suốt nhiều năm qua đã công bố một số lượng lớn luận văn nghiên cứu về nguyên nhân, quá trình diễn biến, kết quả và ý nghĩa của phong trào cách mạng 1930-1931 với đỉnh cao Xô Viết Nghệ Tĩnh, của Cách mạng tháng Tám và sự thành lập Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, về các quyết sách của Đảng qua các thời kỳ, về hoạt động của các đồng chí lãnh đạo của Đảng... Về giai cấp công nhân, có thể tham khảo trên Tạp chí hàng loạt bài viết làm rõ thực trạng chung của giai cấp này, về các vấn đề của giai cấp công nhân qua các thời kỳ: thuộc địa, xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc và công nhân trong các đô thị miền Nam, vai trò của giai cấp công nhân trong thời kỳ Đổi mới và hội nhập quốc tế toàn diện của đất nước...

Một vấn đề khác nữa không kém phần quan trọng và có ý nghĩa to lớn trong việc truyền bá kiến thức lịch sử đó là lịch sử hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ. Vấn đề này được khai thác rất đa dạng, gồm hàng trăm vấn đề lớn nhỏ khác nhau về tổng quan hai cuộc kháng

chiến đến từng chiến dịch, từng trận đánh, đến cả nghệ thuật quân sự, bao gồm từ những trận chiến, chiến dịch cụ thể đến các công tác hậu cần phục vụ chiến dịch, các tuyến đường chiến lược, các hệ thống hầm hào, công sự bí mật phục vụ chiến tranh du kích. Có thể nói lịch sử hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ đã đặt ra hàng ngàn, hàng vạn câu hỏi nghiên cứu, mà một phần lớn trong số đó được các nhà sử học và quân sự khai thác trong các bài viết của mình và đã được công bố trên các số ra của *Tạp san Nghiên cứu Văn Sử Địa* và *Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử*. Liên quan đến hai cuộc kháng chiến còn có những vấn đề luôn xuất hiện trên *Tạp chí* là các bài viết vạch trần bản chất đế quốc xâm lược của thực dân Pháp và đế quốc Mỹ, bản chất phản động, hiếu chiến của các chính quyền tay sai, nhất là chính quyền Sài Gòn, cuộc đấu tranh của nhân dân ta trong các vùng bị tạm chiếm chống lại sự xâm lược của thực dân Pháp và đế quốc Mỹ.

Đối với các vấn đề chính trị-ngoại giao, an ninh-quốc phòng, kinh tế và văn hóa-xã hội còn được đăng tải nhiều trên *Tạp chí* là các bài nghiên cứu về nông dân, nông thôn, nông nghiệp, hợp tác hóa, đời sống kinh tế-xã hội của đất nước ở mỗi thời điểm cụ thể, các vấn đề về văn hóa-xã hội, những vấn đề cấp thiết trong công cuộc xây dựng và canh tân đất nước thời kỳ sau giải phóng cũng như thời kỳ Đổi mới và trong sự nghiệp xây dựng đất nước theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa và chủ động hội nhập quốc tế toàn diện từ đầu thế kỷ XXI đến nay của nhân dân ta. Đặc biệt nhất là trên *Tạp chí* trong nhiều năm gần đây đã đăng tải hàng loạt bài viết khẳng định chủ quyền của Việt Nam trên Biển Đông qua các giai đoạn lịch sử, giới thiệu về chính sách của Việt Nam đối với hai quần đảo Hoàng Sa và

Trường Sa, làm rõ thêm quá trình đấu tranh kiên cường của quân và dân ta nhằm bảo vệ chủ quyền của Việt Nam tại hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa từ trong lịch sử cũng như hiện nay. Ngoài ra, những vấn đề như tôn giáo, y tế, giáo dục Việt Nam qua các thời kỳ, nông dân và nông thôn Việt Nam, phát triển kinh tế, văn hóa-xã hội cũng thường xuyên được đề cập qua nhiều bài viết của nhiều tác giả.

Cũng giống như mảng *Lịch sử Cổ-Trung đại Việt Nam*, *Lịch sử Cận-Hiện đại Việt Nam* cũng đã cho ra mắt rất nhiều số chuyên/phụ san để phục vụ bạn đọc, nhất là các số ra nhân dịp kỷ niệm các ngày lễ lớn của dân tộc. Có thể thấy các số như: “*Danh nhân Nguyễn Mậu Kiến*” (số 3 (262), năm 1992); “*Di dân của người Việt từ thế kỷ X đến giữa thế kỷ XIX*”, năm 1994); về “*Chiến dịch Hồ Chí Minh lịch sử*” (số 221, năm 1975), số chuyên san về nông dân, nông nghiệp, nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng giai đoạn 1954-1993 (số 4 (269)-1993); các số Kỷ niệm các sự kiện lịch sử: *Kỷ niệm 30 năm chiến thắng Điện Biên Phủ* (số 1-1984); *Kỷ niệm 100 năm ngày sinh của Chủ tịch Hồ Chí Minh* (số 2-1990); *Kỷ niệm 45 năm Cách mạng tháng Tám và Quốc khánh 2-9* (số 4-1990); “*Kỷ niệm 50 năm Mặt trận Việt Minh (1941-1991)*”, (số 2 (255), năm 1991); “*40 năm chiến thắng Điện Biên Phủ*” (số 2 (273), năm 1994); *Kỷ niệm 65 năm thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam và Xô viết Nghệ - Tĩnh* (các số 1, 5&6-1995); *Kỷ niệm 20 năm giải phóng miền Nam, thống nhất Tổ quốc* (số 2-1995); *Kỷ niệm 50 năm ngày toàn quốc kháng chiến chống thực dân Pháp* (số 5-1996); *Kỷ niệm 50 năm chiến thắng Việt Bắc, Thu - Đông năm 1947* (số 5-1997); *Kỷ niệm 60 năm thành lập Viện Sử học* (số 10 (450) - 2013); *Kỷ niệm 50 năm chiến thắng lịch sử Điện Biên Phủ* (số 4

(456) - 2014); *Kỷ niệm 40 năm giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước* (số 12 (476)-2015); *Kỷ niệm 70 năm Cách mạng tháng Tám* (số 8(472)-2015). Đặc biệt là số chuyên san về *Cuộc chiến đấu bảo vệ biên giới phía Bắc - 40 năm nhìn lại (1979-2019)* (số 2 (514) - 2019). Việc Tạp chí chú trọng đến việc xuất bản các số chuyên san như vậy luôn nhận được sự đồng tình và ủng hộ của đông đảo bạn đọc.

Nếu như trong giai đoạn trước khi giải phóng miền Nam (1975), vấn đề phổ biến tri thức *lịch sử thế giới* còn chưa được thực sự quan tâm nhiều trên Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*, thì từ sau cột mốc lịch sử này, mảng đề tài về lịch sử thế giới được tăng cường một cách đáng kể, cả về số lượng bài viết cũng như đối tượng nghiên cứu. Mặc dầu số lượng các bài viết về lịch sử thế giới vẫn còn ít hơn nếu như so sánh với nội dung lịch sử dân tộc, nhưng các số ra của Tạp chí từ năm 1975 đến nay, hầu như số nào cũng có bài nghiên cứu về mảng vấn đề này. (Cá biệt như các số 10(546)-2021 có tới 3 bài viết về lịch sử thế giới là về Đông Á thời kỳ Chiến tranh Lạnh, về lực lượng vũ trang trung lập ở Lào (1963-1966) và về chính sách quản lý xung đột của Ấn Độ với Trung Quốc hiện nay; và số 11 (547) - 2021 cũng có 3 bài: Mỹ và các nước Đông Nam Á, quan hệ Việt Nam-Thái Lan và Phật giáo ở Ấn Độ và Trung Quốc. Đồng thời, cũng có số ra như số 8 (544) - 2021 và số 1 (561) - 2023 lại không có bài nào về lịch sử thế giới). Dẫu vậy, những kết quả đạt được trên đây đã là sự cố gắng của Tạp chí nhằm giới thiệu với bạn đọc những nét khái quát nhất về lịch sử các nước khác trên thế giới, những tổ chức quốc tế và khu vực, những cuộc chiến tranh, xung đột trong thế kỷ XX và đầu thế kỷ XXI, những phong trào hòa

binh, dân chủ ở nhiều nơi khác nhau, cũng như quan hệ của Việt Nam với các nước và các tổ chức quốc tế. Việc công bố các bài viết như vậy không những bổ sung thêm cho độc giả những tri thức lịch sử về các nước trên thế giới, các tổ chức quốc tế và khu vực, mà còn qua đó nhằm rút ra những bài học kinh nghiệm (kể cả những bài học thành công và những sai lầm có thể đã xảy ra) nhằm vận dụng sáng tạo vào sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc Việt Nam.

Có thể nhấn mạnh thêm rằng, việc đăng tải các bài viết về lịch sử thế giới có thể tạm phân chia thành hai giai đoạn chủ yếu là vì về cơ bản, vấn đề này luôn chịu sự tác động tất yếu từ sự thay đổi của tình hình thế giới vào nửa sau thế kỷ thứ XX cũng như quá trình vận dụng một cách đúng đắn quan điểm đường lối của Đảng Cộng sản Việt Nam vào thực tiễn đất nước qua các thời kỳ.

Trong giai đoạn trước khi Đảng đề ra đường lối Đổi mới (1986), các bài viết về đề tài lịch sử thế giới chủ yếu giới thiệu với bạn đọc những nội dung về Cách mạng tháng Mười, về công cuộc xây dựng CNXH ở Liên Xô, Trung Quốc và các nước XHCN, về cuộc chiến tranh chống phát xít, về phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc, phong trào vì hòa bình dân chủ, về phong trào ủng hộ Việt Nam của nhân dân thế giới, về phong trào không liên kết và con đường phát triển của các nước thế giới thứ 3. Việc đăng tải các luận văn mang các chủ đề như vậy, Tạp chí đã thực hiện nhiệm vụ được phân công cho Viện Sử học, phục vụ đúng nhu cầu của thực tiễn xã hội nước ta lúc bấy giờ. Từ sau khi đất nước tiến hành sự nghiệp Đổi mới, nhất là từ sau thời điểm Chiến tranh Lạnh kết thúc đến nay, các bài viết về lịch sử thế giới cũng mang những nội dung có phần khác biệt hơn so với trước. Nội dung các vấn đề nghiên cứu về

lịch sử thế giới đã được đa dạng hóa hơn, nhiều vấn đề cấp thiết trong đời sống quan hệ quốc tế hiện đại đã được cập nhật, nhiều nội dung về các vấn đề cơ bản của lịch sử thế giới cũng được quan tâm, phạm vi nghiên cứu cũng đã được mở rộng ra tất cả các nước trên thế giới và điều quan trọng nhất là phần nào tránh được những nhận định thiên kiến, theo lối mòn, duy ý chí, nặng về ý thức hệ trong quá trình đưa ra các kết luận về các sự kiện, nhân vật trong tiến trình lịch sử thế giới đương đại.

Mặc dầu những vấn đề được chú trọng trước *Đổi mới* không phải là không còn được đề cập và công bố, song mức độ có phần giảm đi. Điểm cơ bản này được thể hiện bằng việc xuất hiện những nội dung mới về lịch sử thế giới trong thời kỳ hậu Chiến tranh Lạnh. Đó là xu thế hòa bình, an ninh và hợp tác, đó là xu thế toàn cầu hóa và hội nhập, mà tất cả các nước trên thế giới hiện nay đang theo đuổi, tất cả vì mục tiêu an ninh, phát triển và vị thế của mỗi quốc gia-dân tộc. Với mục tiêu phục vụ có hiệu quả những yêu cầu cấp thiết của thực tiễn đất nước trong bối cảnh tình hình thế giới sau Chiến tranh Lạnh có nhiều thay đổi căn bản và nhanh chóng, những vấn đề mới cũng đã được Tạp chí quan tâm đăng tải. Đó là các vấn đề về sự tan rã của CNXH hiện thực ở Đông Âu và Liên xô, quá trình cải tổ, mở cửa ở một số nước, là các vấn đề về xu thế phát triển của tình hình thế giới sau Chiến tranh Lạnh, là con đường hợp tác và hội nhập của nhiều nước, và đặc biệt là về quan hệ của Việt Nam với các nước và các tổ chức quốc tế cũng như khu vực, nhất là sau các dấu mốc lịch sử như Việt Nam bình thường hóa quan hệ với Trung Quốc và Hoa Kỳ, cũng như sau khi Việt Nam gia nhập ASEAN.

Một điểm trọng tâm khác cũng được nhiều bài viết trên Tạp chí tập trung khai thác đó là về vấn đề cạnh tranh chiến lược của các nước lớn trên phạm vi toàn cầu cũng như tại các khu vực cụ thể, về các cuộc xung đột/điểm nóng trên thế giới cũng như quan hệ quốc tế trong giai đoạn hiện nay, về chính sách đối ngoại của Việt Nam trên các góc độ quan hệ song phương và đa phương. Có thể nói thông qua việc giới thiệu các bài viết mang nội dung liên quan đến vấn đề này đã phần nào góp phần làm rõ hơn xu thế hợp tác và hội nhập quốc tế, một trong những mục tiêu mà đất nước đang lựa chọn để phát triển cũng như nhìn nhận lại vai trò, vị trí của Việt Nam trong các tổ chức khu vực và quốc tế, quan hệ giữa Việt Nam với thế giới để từ đó có thể rút ra những bài học lịch sử có giá trị cho những bước phát triển tiếp theo của đất nước.

Ngoài ra, Tạp chí cũng đã công bố một số chuyên/phụ san mang tính giới thiệu lịch sử các nước trên thế giới, phục vụ cho nhu cầu tìm hiểu thế giới của bạn đọc trong nước như các chuyên san “*Kỷ niệm 60 năm Cách mạng tháng Mười*” (số 5&6-1977); “*Kỷ niệm 70 năm Cách mạng tháng Mười*” (số 3&4-1987); “*Kỷ niệm 50 năm chiến thắng chủ nghĩa phát xít*” (số 3-1995) cùng các số phụ san như “*Kỷ niệm 200 năm Đại Cách mạng Pháp*” (số 2-1989); “*Angieri thời thuộc địa*” (năm 1996) Những chuyên/phụ san này của Tạp chí đã tập trung nghiên cứu sâu về những vấn đề mang tính tổng kết và kết luận của giới sử học về nhân vật, sự kiện, vấn đề được đề cập. Việc thực hiện những số chuyên/phụ san về lịch sử thế giới như đã nêu ở trên đã góp phần đắc lực, cụ thể vào việc thực hiện các nhiệm vụ chính trị - tư tưởng mà Viện Sử học đã được giao phó.

Đặc biệt trong việc công bố các sản phẩm khoa học của các nhà nghiên cứu lịch sử trong và ngoài nước, không thể không đề cập đến việc mở rộng phạm vi các loại hình đề tài nghiên cứu. Ngoài những vấn đề cơ bản của lịch sử Việt Nam và thế giới như đã nói ở trên, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* từ trước đến nay và đặc biệt là từ sau ngày đất nước thống nhất thì vấn đề *Lịch sử địa phương và chuyên ngành* được chú trọng một cách đáng kể. Nếu như trước 1975, vì cả nước tập trung cho sự nghiệp giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước nên chưa có điều kiện để đi sâu vào những vấn đề cụ thể ở từng địa phương, từng nhân vật lịch sử, từng lĩnh vực ngành nghề, thì trong giai đoạn mới, Tạp chí đã ưu tiên đăng tải nhiều công trình, giới thiệu hàng loạt tư liệu về lịch sử các ngành nghề, về lịch sử địa phương, nhất là các tỉnh miền Nam, trên nhiều lĩnh vực. Đặc biệt cũng có những số Tạp chí đã tập trung giải quyết những vấn đề mang tính tiêu biểu như vấn đề tiểu thủ công nghiệp Việt Nam hay như các cuộc khởi nghĩa: Khởi nghĩa Trà Bồng (Quảng Ngãi); Khởi nghĩa Ba Đình (Thanh Hóa), Khởi nghĩa Đô Lương (Nghệ An)... Vấn đề nghiên cứu và phổ biến tri thức lịch sử trên góc độ này đã góp phần đắc lực vào việc phổ biến những tri thức lịch sử - văn hóa cơ bản nhất về chính đất nước mình, địa phương mình một cách cụ thể và sâu rộng hơn cho quần chúng nhân dân trong cả nước. Các nguồn sử liệu được công bố còn giúp cho các nhà nghiên cứu có thể phục dựng, đánh giá các sự kiện lịch sử một cách khách quan hơn, có cái nhìn mới hơn về vấn đề khoa học đặt ra; góp phần cải chính những sự đánh giá chưa được xác thực hoặc thiên kiến (vì nhiều nguyên nhân) đối với một số vấn đề lịch sử cụ thể.

Ngoài các vấn đề chủ yếu như đã nêu trên, không thể không đề cập đến mảng nghiên cứu về các *nhân vật lịch sử*. Đây là vấn đề được nhiều người quan tâm khai thác và đã có nhiều bài viết xuất hiện trên Tạp chí từ khi ra mắt bạn đọc đến nay. Các bài viết về nhân vật lịch sử được công bố trên Tạp chí liên quan đến không chỉ các nhân vật lịch sử dân tộc mà còn có cả những nhân vật lịch sử thế giới; có nhiều bài giới thiệu riêng từng nhân vật nhưng cũng có những bài viết liên quan đến một số nhân vật, và cũng có những bài viết, trong đó phản ánh đến một phần nội dung lịch sử của nhân vật chủ chốt của một tổ chức, phong trào, đảng phái hoặc địa phương nào đó. Điển hình là các bài viết về các nhân vật lịch sử như: An Dương Vương, Hai Bà Trưng, Ngô Quyền, Đinh Tiên Hoàng, Lý Công Uẩn, Trần Quốc Tuấn, Hồ Quý Ly, Lê Lợi, Nguyễn Trãi, Quang Trung - Nguyễn Huệ, Nguyễn Ánh, Hoàng Hoa Thám, Phan Đình Phùng, Vua Hàm Nghi, Nguyễn Thái Học, Phan Bội Châu, Phan Chu Trinh. Đa số các bài viết về nhân vật lịch sử đã được công bố trên Tạp chí không chỉ làm rõ thêm hành trạng cá nhân của các nhân vật lịch sử cụ thể, vai trò, vị trí, đóng góp của họ vào tiến trình lịch sử thế giới, dân tộc hoặc địa phương, đồng thời còn góp phần giáo dục truyền thống yêu nước, yêu quê hương, lòng tự hào đối với các thế hệ cư dân mà nơi nhân vật lịch sử đã sinh ra, hay đã từng hoạt động, hay có ảnh hưởng trên góc độ, lĩnh vực cụ thể nào đó. Tuy vậy cũng có thể thấy rằng, đa số các nhân vật lịch sử được nghiên cứu đều là người Việt, và đó cũng là lẽ đương nhiên, còn các nhân vật lịch sử thế giới còn đang rất ít xuất hiện; chỉ có một số các nhân vật là lãnh tụ lớn như Mác, Engghen, Lenin, Tôn Trung Sơn có ảnh hưởng/liên hệ ít nhiều đến Việt Nam mới có bài giới thiệu trên Tạp chí.

Vấn đề *lịch sử với nhà trường* là một chuyên mục mới, được mở ra từ đầu năm 2004, nhằm phản ánh những vấn đề dạy và học lịch sử trong nhà trường, góp phần hướng dẫn phương pháp dạy và học lịch sử cũng như trao đổi về việc xây dựng chương trình, nội dung môn lịch sử trong nhà trường của hệ thống giáo dục nước nhà. Đặc biệt, trong thời gian gần đây, việc công bố các bài viết liên quan đến việc dạy và học lịch sử trong nhà trường sẽ có đóng góp nhất định vào việc tìm ra hướng đi phù hợp cho công tác cải cách giáo dục, đồng thời qua đó có thể tham khảo thêm những kinh nghiệm trong việc biên soạn sách giáo khoa, cơ cấu chương trình giảng dạy môn lịch sử của các nước trên thế giới.

Ngoài ra, liên quan đến vấn đề *lịch sử với nhà trường*, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* cũng đã có cố gắng để công bố được các số chuyên/phụ san như “*Sử học và đổi mới*”, (số 5 (258), năm 1991), “*Đổi mới giảng dạy lịch sử trong tình hình hiện nay*”, (số 3 (268), năm 1993)

Sẽ là thiếu sót nếu không đề cập tới một số vấn đề nữa mà Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* luôn quan tâm là chuyên mục *Giới thiệu tư liệu và đính chính sử liệu* cũng như chuyên mục *Giới thiệu sách lịch sử*. Đây là một phần không thể thiếu, vì trong quá trình khai thác, diễn dã, nghiên cứu để thực hiện các công trình sử học, nhiều nguồn tài liệu mới đã được phát hiện, được thẩm định lại. Việc giới thiệu những tư liệu lịch sử mới phát hiện, hoặc đính chính lại những tư liệu, sử liệu còn bị nhầm lẫn về số liệu, ngày tháng, sự kiện, nhân vật lịch sử là rất cần thiết, nhằm đưa các kết quả nghiên cứu về một vấn đề nào đó đi đến kết luận chính xác và khách quan hơn, sát thực hơn với thực tế lịch sử đã diễn ra. Điển hình cho

chuyên mục này là việc Tạp chí đã giới thiệu nhiều kỳ về *Tư liệu Bia Nghè Trường Giám*, về *ruộng đất và nông dân dưới thời quân chủ phong kiến*, về *lúa gạo Nam Kỳ thời thuộc địa*, về *Mộc bản Triều Nguyễn*

Chính nhờ có việc mở các chuyên mục này ngay từ đầu đã góp phần giúp cho các nhà nghiên cứu, nhiều bạn đọc quan tâm lịch sử có thêm sử liệu mới để có thể rút ra được những kết luận trong vấn đề nghiên cứu của mình một cách khách quan, khoa học. Chúng ta có thể thấy rõ việc giới thiệu tư liệu lịch sử đã góp phần không nhỏ cho công tác nghiên cứu lịch sử nước nhà. Tạp chí cũng còn có chương mục *Giới thiệu sách lịch sử* nhằm giúp thông tin cho bạn đọc những kết quả nghiên cứu mới về sử học trong và ngoài nước. Đây là một mục có đóng góp nhất định, nhất là trong giai đoạn đầu khi điều kiện trong nước còn nhiều khó khăn ít có các nguồn thông tin về sách báo, về các kết quả nghiên cứu mới, nhất là các kết quả nghiên cứu trên thế giới về vấn đề mà bạn đọc quan tâm. Đồng thời chuyên mục này cũng góp phần đẩy mạnh tinh thần trao đổi, tranh luận trong công tác nghiên cứu khoa học, bảo vệ quan điểm mác xít trong lĩnh vực sử học, phê phán những quan điểm sai trái, phản động, những nhận định sai lệch, nhằm những mục tiêu phi khoa học, không có lợi cho sự nghiệp cách mạng của Việt Nam.

Bên cạnh những mảng công tác chính như đã trình bày ở trên, để tạo điều kiện thuận lợi cho việc tìm kiếm, tra cứu danh mục các công trình đã được công bố trên Tạp chí kể từ khi ra số đầu tiên cũng như danh tính của các tác giả, theo yêu cầu của bạn đọc, năm 2004, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* tổ chức biên soạn công trình *Tổng mục lục 50 năm Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử (1954-2004)*. Công trình này, trước hết

là sự kế thừa kết quả của các cuốn *Tổng mục lục và sách dẫn* các luận văn đã công bố trên Tập san *Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* (1954-1973) được xuất bản vào năm 1976 và *Tổng mục lục Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử (1954-1994)* được xuất bản vào năm 1995.

Như vậy, Tập san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và nối tiếp là Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* không chỉ là diễn đàn khoa học của giới nghiên cứu trong và ngoài nước, là một kênh quan trọng trong việc nghiên cứu, phổ biến kiến thức khoa học lịch sử đồng thời cũng là trung tâm tập hợp, đoàn kết giới sử học nói riêng và giới khoa học xã hội nói chung. Phải khẳng định rằng, các nhà nghiên cứu sử học cũng như những người yêu thích lịch sử đều coi trọng việc công bố các công trình nghiên cứu của mình trên Tạp chí, coi đó là vinh dự và tự hào. Được sự đánh giá, ghi nhận cao về chất lượng khoa học, phần lớn cộng tác viên đều coi Tạp chí là nơi giữ vị trí hàng đầu khi họ quyết định gửi sản phẩm của mình đến với bạn đọc. Với uy tín của mình trên góc độ học thuật, các Giáo sư, các nhà khoa học đều dành cho Tạp chí những sự ưu ái nhất định trong việc quyết định công bố sản phẩm khoa học. Nhiều Giáo sư đầu ngành cũng như các cơ quan thẩm định khoa học đều coi những công trình được công bố trên Tạp chí là những đóng góp lớn và đều được ghi nhận như là tiêu chuẩn để nhận xét về khả năng nghiên cứu của những người làm công tác khoa học và giáo dục.

Nhiều nhà khoa học, từ những công trình đã được đăng tải trên Tạp chí đã hình thành nên những công trình khoa học lớn với những giải thưởng đã được Nhà nước vinh danh (ví dụ: Viện sỹ Trần Huy Liệu đã được trao tặng Giải thưởng Hồ Chí Minh về khoa học vào năm 1996 với các công trình nghiên cứu của mình mà nổi bật nhất

là bộ sách *"Lịch sử 80 năm chống Pháp"* với nhiều bài viết liên quan đã được công bố trên Tập san *Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*; Giáo sư Trần Văn Giàu với những công trình nghiên cứu của mình về giai cấp công nhân, về Đảng Cộng sản... đã được công bố trên Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* cũng là những vấn đề then chốt và cơ bản để hình thành các tác phẩm lớn về *"Lịch sử giai cấp công nhân Việt Nam"*, về lịch sử cận hiện đại Việt Nam mà giá trị của những công trình này đã được ghi nhận bằng việc Nhà nước trao tặng Giải thưởng Hồ Chí Minh). Nhiều nhà khoa học đã trở thành những bậc thầy làm Sử của đất nước hiện nay từ những công trình đầu tiên được công bố trên Tạp chí. Nhiều người trở thành GS., PGS. Từ việc luôn coi tạp chí là *"đầu ra"* hay theo cách nói của Viện sỹ Trần Huy Liệu là *"lỗ thỏ"* đáng tin cậy cho các sản phẩm của mình, nhiều nghiên cứu sinh đã bảo vệ thành công luận án Tiến sỹ lịch sử với những nội dung liên quan đến đề tài đã được Tạp chí giúp cho công bố từ trước. Phải nói rằng, mặc dầu không phải chất lượng các bài viết của các thế hệ nghiên cứu sinh cũng như những người vừa bước vào con đường nghiên cứu lịch sử đều có chất lượng cao, nhưng qua việc cọ xát với việc tiến hành khai thác và thực hiện một bài viết nghiên cứu qua đường Tạp chí đã phần nào giúp cho nghiên cứu sinh lối tư duy khoa học và cách thể hiện những vấn đề lịch sử trong khuôn khổ một bài Tạp chí.

Để mở rộng sự cộng tác của các nhà khoa học đối với Tạp chí cũng như nhằm thu hút được sự quan tâm rộng rãi của bạn đọc trong cả nước, phần lớn các năm Tạp chí thường xuyên tổ chức các cuộc *Hội nghị cộng tác viên*, nhằm tranh thủ ý kiến đóng góp của các nhà nghiên cứu, của các độc giả

yêu thích lịch sử về những kết quả đã làm được cũng như về phương hướng công tác trong thời gian tới, về những vấn đề cấp thiết cần được tập trung nghiên cứu, khai thác. Chính kết quả của các cuộc Hội nghị như vậy đã giúp cho Tòa soạn có thể rút ra được những kinh nghiệm cụ thể để đưa ra những kế hoạch phù hợp nhằm thực hiện có hiệu quả công tác Tạp chí.

Đối với các nhà khoa học quốc tế, Tạp san *Nghiên cứu Nghiên cứu Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* bằng nhiều con đường quan hệ khác nhau cũng đã công bố một loạt công trình của các nhà nghiên cứu các nước: Pháp, Đức, Ba Lan, Mỹ, Nhật Bản, Liên Bang Nga, Trung Quốc, Đài Loan, Hàn Quốc, Australia, Singapore, Thái Lan... Chúng ta có thể thấy trên Tạp chí bản dịch các bài viết của các nhà khoa học quốc tế như: Claudine, Salmon, Aphanaxep, Fourniau Ch., Boriscopski, Kontrin B.A., Đối Dật, N.D.Andrayev, R.Guglielmo, Mã Ung, I.Kon, A.Ninov, F.N. Nikiplov, Ganperin, Eugen Stanesco, Phạm Nhược Ngu, Trương Chính Minh, Alain Ruscio, Emmanuel Poisson, Gilies R., Giucop E., Kikuchi Sellchi, Kim Jong Ouk, Papin P., Son Jung Nam, Yu Insun, Yoshikama Kazuki, Christina Firpo, Kikuchi Yriko, R.B. Smith, Zang Zhouqing, Momoki Shiro, Kang Peter, Furuta Motoo, Kolotov V.N.,

Việc mở rộng được một số lượng đáng kể các nhà khoa học quốc tế tham gia cộng tác với Tạp chí không những góp phần nâng cao chất lượng khoa học của các ấn phẩm mà còn đa dạng hóa nội dung các bài viết được công bố, giới thiệu thêm về các phương pháp nghiên cứu mới thuộc nhiều trường phái sử học khác nhau trên thế giới, cũng như khuyến khích việc nghiên cứu lịch sử Việt Nam đối với cộng đồng quốc tế và qua đó mở rộng sự quan tâm tìm hiểu

đất nước, lịch sử và con người Việt Nam, góp phần giới thiệu đất nước Việt Nam với nhân dân thế giới. Có thể thấy các ấn phẩm của Tạp chí đã và đang được lưu giữ tại nhiều thư viện lớn của nhiều nước như Mỹ, Pháp, Trung Quốc, Liên Bang Nga, Nhật Bản... cũng như tại các thư viện riêng của nhiều nhà sử học quốc tế thực sự là những minh chứng cho mối quan hệ của Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* với thế giới và phần nào khẳng định giá trị đóng góp của Tạp chí vào việc nghiên cứu và phổ biến tri thức lịch sử ra cộng đồng quốc tế.

*

Như vậy, Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa* và nối tiếp là Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* đã thực sự là một tạp chí khoa học chuyên ngành có bề dày về thành tựu và uy tín, có đóng góp nhất định vào quá trình xây dựng và phát triển của Viện Sử học trong 70 năm qua.

Kể từ khi xuất hiện trên diễn đàn báo chí cách mạng Việt Nam đến nay, Tạp chí luôn hướng tới mục tiêu thực hiện đường lối sử học của Đảng, góp phần đoàn kết lực lượng nghiên cứu khoa học lịch sử trong và ngoài nước trong công tác nghiên cứu và truyền bá lịch sử dân tộc nói riêng, lịch sử thế giới nói chung, cũng như góp phần nâng cao nhận thức của nhân dân, nhất là các thế hệ thanh - thiếu niên về truyền thống anh hùng, bất khuất của cha ông qua các thời đại, góp phần tích cực vào công cuộc xây dựng đất nước giàu mạnh, văn minh, hiện đại và hội nhập quốc tế toàn diện hiện nay.

Trong gần 70 năm tồn tại (1954 - 2023), Tạp san *Văn Sử Địa* và Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* luôn đến với bạn đọc một cách thường xuyên, đều đặn trên tinh thần khoa học, nghiêm túc cả trong những năm tháng chiến tranh ác liệt chống thực dân Pháp và

đế quốc Mỹ cũng như trong thời kỳ hòa bình hiện nay. Và điểm cơ bản nhất, cốt lõi nhất là Tạp chí đã cống hiến bằng khả năng của mình cho sự nghiệp nghiên cứu, truyền bá, phổ biến tri thức lịch sử theo đường lối của Đảng và Nhà nước Việt Nam; Và đó là điều cần được ghi nhận.

Với những thành tích đã đạt được, năm 1980 *Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử* đã có vinh dự được Nhà nước tặng thưởng *Huân chương Lao động hạng Nhì*. Với sự đóng góp của *Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử*, tập thể Viện Sử học cũng đã được Nhà nước tặng thưởng *Huân chương Lao động hạng Nhất* (1980), *Huân chương Độc lập hạng Nhất* (1998), và đặc biệt là vào năm 2000 Viện Sử học vinh dự được Chủ tịch nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam trao tặng danh hiệu *Anh hùng Lao động* vì “*đã có thành tích đặc biệt xuất sắc trong thời kỳ Đổi mới 1989-1999, góp phần vào sự nghiệp xây dựng Chủ nghĩa xã hội và bảo vệ Tổ quốc*”.

Có được những thành tựu như vậy là do bắt nguồn từ nhiều nguyên nhân. Trước hết, *Tạp san Nghiên cứu Văn Sử Địa* và nối tiếp là *Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử* luôn xác định được một cách rõ ràng tôn chỉ và mục đích của tờ báo, luôn đi đúng phương châm và mục tiêu được Nhà nước phân công, và với ý thức trách nhiệm của đội ngũ những người làm công tác Tòa soạn từ những ngày đầu cho đến hiện tại đã hết sức cố gắng để hoàn thành tốt trách nhiệm của mình đối với *Tạp chí*, coi công tác Tòa soạn là một phần không thể thiếu trong công tác nghiên cứu lịch sử của mình. Đó cũng là do xuất phát từ sự yêu thích, đam mê lịch sử của các nhà nghiên cứu trong và ngoài nước và của toàn thể bạn đọc đối với lĩnh vực này đã giành ưu ái cho tờ báo chuyên ngành khoa học lịch sử cho nên đã cùng với *Tạp chí* vượt qua mọi khó khăn mà thực

tiến đất nước đặt ra trong suốt cả quá trình tồn tại của mình. Đó là nhờ có sự cộng tác chặt chẽ và thường xuyên của các nhà nghiên cứu lịch sử trên mọi miền Tổ quốc, các nhà khoa học người Việt ở nước ngoài cũng như của một số lớn các học giả quốc tế yêu mến và có cảm tình với đất nước Việt nam, dân tộc Việt Nam. Những thành tựu mà *Tạp san Nghiên cứu Văn Sử Địa* và nối tiếp là *Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử* đã đạt được là công sức chung của các tác giả, của toàn thể bạn đọc, của Tập thể Tòa soạn qua các thế hệ, của Viện Sử học cũng như những ai quan tâm, yêu thích môn khoa học này. Thành tựu đó cũng còn là kết quả của sự cộng tác của nhiều cơ quan nghiên cứu và giảng dạy lịch sử trong nước và trên thế giới, của sự hợp tác khoa học của giới sử học nước nhà vì mục đích chung là phục vụ Tổ quốc, phục vụ nhân dân, vì sự nghiệp cao cả là đưa đất nước Việt Nam phát triển lên một tầm cao mới và có vai trò, vị trí quan trọng trên trường quốc tế trong giai đoạn hiện nay cũng như trong tương lai.

Tất nhiên, trong suốt quá trình tồn tại của mình, *Tạp chí* không phải không có những hạn chế nhất định; những hạn chế đó bắt nguồn từ nhiều nguyên nhân, cả từ phía khách quan cũng như chủ quan. Đặc biệt, trong những năm gần đây, với sự thay đổi mạnh mẽ của bối cảnh kinh tế-xã hội trên toàn cầu cùng với sự phát triển nhanh chóng của khoa học - công nghệ, nhiều diễn đàn/loại hình báo chí mới đã xuất hiện, làm cho sự cạnh tranh giữa loại hình báo chí in truyền thống với báo chí mạng internet ngày càng trở nên gay gắt, làm cho việc theo dõi trực tiếp các loại hình báo chí in truyền thống trở nên có phần ít được “*ưa thích*” so với mạng xã hội. Vì thế số lượng bản in của *Tạp chí* ngày cũng giảm, tính phổ cập của *Tạp chí*

phần nào bị thuyên giảm. Trong điều kiện mới, Tạp chí chắc chắn phải nhanh chóng tìm ra được lối đi thích hợp nhất, ví dụ như phát hành thêm các số Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử online*, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử bằng tiếng nước ngoài* (mặc dù trước đây Tạp chí cũng đã xuất bản được một số các số ra bằng tiếng Anh nhưng chưa liên tục) để mở rộng phạm vi phục vụ, giới thiệu và quảng bá hình ảnh, lịch sử, văn hóa đất nước và con người Việt Nam ra cộng đồng quốc tế, phục vụ các nhiệm vụ đối ngoại của đất nước.

Mỗi một chặng đường đã qua của Tạp chí *Nghiên cứu lịch sử* là một bước phát triển có kế thừa những thành quả đã đạt được, là một bước biết khắc phục những hạn chế của mình, và tất nhiên trên nền tảng đó Tạp chí luôn hướng tới một sự phục vụ với chất lượng cao hơn, kết quả tốt hơn nhằm đáp ứng yêu cầu cấp bách của thực tiễn đất nước trên con đường công nghiệp hóa, hiện đại hóa, hoàn thành mục tiêu *an ninh, phát triển và chủ động hội nhập quốc tế toàn diện* mà Đảng và Nhà nước Việt Nam đã đề ra.

CHÚ THÍCH

(1). Theo GS. Văn Tạo, đến tháng 10-1954, *Ban nghiên cứu Lịch sử, Địa lý, Văn học* được đổi tên thành *Ban nghiên cứu Văn học, Lịch sử, Địa lý*, gọi tắt là *Ban Văn Sử Địa*, (Văn Tạo. *Viện Sử học Việt Nam (1953-1998)*, Hà Nội, 1998, tr. 41).

(2). Đảng Lao động Việt Nam, Ban Chấp hành Trung ương. *Quyết định thành lập Ban nghiên cứu Lịch sử, Địa lý, Văn học Việt Nam*. Trong cuốn: Văn Tạo, *Viện Sử học Việt Nam (1953-1998)*. Hà Nội, 1998, tr. 405.

(3). *Khoa học lịch sử và công tác cách mạng*. Tạp san *Nghiên cứu Sử ký- Địa lý-Văn học (Sử Địa Văn)*, số 1, tháng 6-1954, tr. 3-4.

(4). *Cùng các bạn đọc Tạp san Nghiên cứu Sử Địa Văn*. Tạp san *Nghiên cứu Sử ký - Địa lý-Văn học (Sử Địa Văn)*, số 1, tháng 6-1954, tr. 1.

(5). *Thành lập Ủy ban Khoa học nhà nước*. Tạp san *Nghiên cứu Văn Sử Địa*, số 47, tháng 12-1958, tr.1.

(6). “*Cùng bạn đọc thân mến*”, Tạp san *Nghiên cứu Lịch sử*, số 1-1959, tr. 1.

(7). Trong: *Viện Sử học: 60 năm xây dựng và phát triển*. Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2013, tr.20.

(8). “*Cùng bạn đọc thân mến*”, Tạp san *Nghiên cứu Lịch sử*, số 1-1959, tr. 1.

(9). Thống kê này được tính đến thời điểm số 8 (568)-2023.

(10). Trong giai đoạn đầu, nghiên cứu dân tộc học là một trong những nhiệm vụ của Viện Sử học và về cơ cấu tổ chức là một phòng nghiên cứu của Viện.

(11). Văn Tạo, *Viện Sử học Việt Nam (1953-1998)*, Hà Nội, 1998, tr. 72.